

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY

Electronic Scientific and Practical Journal

2025 / 4

@QMI_Institut

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225 - uy

www.kstu.uz
www.ojs.qmii.uz

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

3-jild
4-son
sentabr, 2025

September 2025
Volume 3
Number 4

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY
Electronic Scientific and Practical
Journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.qmii.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi o'rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Mas'ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Qarshi davlat texnika universiteti

Texnik muharrir:

F.F.Haqqulov, PhD

Qarshi davlat texnika universiteti

**Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda
jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.**

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko'chasi 225-uy

Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@qmii.uz

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Овчиников Виктор Николаевич – i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Солодовников Сергей Юревич – i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Сидоров Виктор Александрович - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Шевченко Игорь Викторович - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullayevich - i.f.d., professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Samandarzoda Iskandar Hakim - i.f.d., i.f.d., professor (SH.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Гибадуллин Артур Артурович Национальный исследовательский университет Московский энергетический институт

Войнаш Сергей Александрович Казанский приволжский (федеральный) университет

Пуляева Валентина Николаевна Финансовый университет при Правительстве РФ

Морковкин Дмитрий Евгеньевич Финансовый университет при Правительстве РФ

Садриддинов Манучехр Исмолиддинович Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана, Душанбе

Перская Виктория Вадимовна директор Института исследований международных экономических отношений, Финансовый университет при Правительстве РФ

Молчанов Игорь Николаевич Профессор экономического факультета. Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова

Басова Мария Михайловна Заместитель декана факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Чупин Александр Леонидович Заместитель декана экономического факультета Российский университет дружбы народов имени П.Лумумбы

Незаймакин Валерий Николаевич Профессор кафедры финансов и кредита Российский государственный гуманитарный университет

Никонорова Алла Владимировна Доцент кафедры экономической теории Финансовый университет при Правительстве РФ

Дмитриева Ольга Александровна Доцент кафедры налогов и налогового администрирования факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Швец Юрий Юрьевич Лаборатория управления инновациями, Институт проблем управления Российской академии наук

Колосова Елена Валерьевна Лаборатория управления инновациями, Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Bozorov Orifjon Shodiyevich – t.f.n., dotsent

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Vaxabov Abduraxim Vasikovich – i.f.d., professor

Hakimov Obidjon Arzikulovich – i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich- i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna- i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna-i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg'unovich -i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazliddin Baxadirovich- i.f.n., dotsent

Xo'jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi,iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

September 2025

Volume 3

Number 4

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ojs.qmii.uz

Surxondaryo viloyati tumanlari iqtisodiy rivojlanishidagi tarkibiy o'zgarishlar tahlili

Xuramov Suxrob Abdusamad o'g'li

Анализ структурных изменений в экономическом развитии районов Сурхандарьинской области

Хурамов Сухроб

Analysis of structural changes in the economic development of the districts of the Surkhandarya region

Khuramov Sukhrob

Received: August 13, 2025 Revised: August 16, 2025 ■ Accepted: August 19, 2025 ■ Published Online: September 1, 2025

- **Annotatsiya:** Maqolada tarkibiy o'zgarishlar indekslarini hisoblash asosida Surxondaryo viloyati tumanlarining iqtisodiy rivojlanishidagi tarkibiy farqlarni o'rganish natijalari keltirilgan. bunda hududlar iqtisodiy rivojlanish darajasini tavsiflovchi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar tanlab olinib, ko'rsatkichlarning YAHM qo'shgan hissasiga nisbatan tarkibiy dinamikasini baholash amalga oshirildi. Har bir ko'rsatkich bo'yicha tarkibiy siljishlar indeksleri hisoblab chiqilgan bo'lib, ular asosida viloyat tumanlari tarkibiy farqlar darajasiga ko'ra, guruhlariga ajratib tahlil etildi.
- **Kalit so'zlar:** tabaqalanish, mintaq, tarkibiy o'zgarishlar, tengsizlik, tuman.
- **Аннотация:** В статье представлены результаты исследования структурных различий в экономическом развитии районов Сурхандарьинской области на основе расчета индексов структурных сдвигов. При этом были выбраны макроэкономические показатели, характеризующие уровень экономического развития регионов, и оценена структурная динамика показателей во взаимосвязи с вкладом в ВРП. Для каждого показателя были рассчитаны индексы структурных сдвигов, на основе которых проведен анализ районов области путем их разделения на группы по уровню структурных различий.
- **Ключевые слова:** стратификация, регион, структурные изменения, неравенство, район.
- **Abstract:** The article presents the results of the study of structural differences in the economic development of the districts of Surkhandarya region based on the calculation of structural change indices. In this case, macroeconomic indicators characterizing the level of economic development of the regions were selected, and the structural dynamics of the indicators in relation to the contribution of the GRP were assessed. Structural shift indices were calculated for each indicator, and based on them, the districts of the region were analyzed by dividing them into groups according to the level of structural differences.
- **Keywords:** stratification, region, structural change, inequality, district.

KIRISH

Hududiy rivojlanishning notekisligi, nafaqat rivojlanayotgan mamlakatlarda, balki rivojlangan mamlakatlarda ham uchraydi. Bunga asosiy sabab har bir davlatning tabiiy-iqlim sharoitlari turlichaligi, tarixiy rivojlanish xususiyatlari, iqtisodiyotda o'rnatilgan boshqaruv tuzilmasidagi farqlar va boshqalarni ta'siridir.

O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasida farqlanishni turli darajalarda: tumanlar kesimida, viloyatlar o'rtasida, mintaqalar ichida kuzatish mumkin. Rivojlanishning bunday notekisligi hududlarga o'z salohiyatidan to'liq foydalanishga imkon bermaydi, shuning uchun mintaqaviy rivojlanishdagi mavjud nomutanosibliklarni bartaraf etish mamlakatimizning alohida subyektlari uchun ham, butun mamlakat uchun ham dolzarb va eng muhim boshqaruv vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining xilma-xilligini bartaraf etish pirovard natijada aholi turmush darajasi yaxshilanishiga, ularning turmush sifati oshishiga olib keladi[1]. Hozirgi vaqtda nafaqat hududiy rivojlanishning tabaqalanish darajasini aniqlash muammosi, balki hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tarkibiy farqlarni o'rganish ham dolzarbdir[2]. Hududlar rivojlanishidagi nomutanosiblikni tahlil qilish zarurati, birinchi navbatda, O'zbekistonda hududiy rivojlanishning tabaqalanish darajasini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish bilan bog'liq. Ushbu tadqiqot maqsadi Surxondaryo viloyati tumanlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi tarkibiy o'zgarishlarni tahlil etishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ma'lumki, tarkibiy o'zgarishlar iqtisodiyotda muhim o'rin tutadi va ularni o'rganish iqtisodiy faoliyatning qaysi turlari viloyat va tuman byudjetiga eng ko'p daromad keltirishini aniqlab beradi va mablag'larni investitsiyalashning maqsadga muvofiqligi, iqtisodiy faoliyatning ayrim turlarini innovatsion qo'llab-quvvatlash to'g'risida xulosa chiqarishga imkon yaratadi.

Tarkibiy o'zgarishlar nazariyasi asoschisi J.A. Shumpeter bo'lib, uning nazariyasi transformatsion o'zgarishlarni amalga oshirishda qo'llaniladi, chunki uning asosida iqtisodiy risk paydo bo'lishi, noaniqlik yotadi va bu o'zgarishlar asosini narxlar tebranishi, iqtisodiyot tuzilishi deformatsiyalanuvchanligi, inflyatsiya kuchayishi, resurslar etishmasligi, iqtisodiyotni tartibga solish mexanizmlari talab darajasida emasligi tashkil etadi[3].

V.B.Kuvaldin o'z ishida "iqtisoddagi tarkibiy o'zgarishlar"

tushunchasi mohiyatini o'rganib chiqdi va u tarkibiy o'zgarishlar iqtisodiyotning rivojlanish yo'nalishlarini belgilashi, resurslarni iqtisodiyot sohalari o'rtasida taqsimlash va qayta taqsimlashni amalga oshirish, takror ishlab chiqarishning turli nisbatlarini shakllantirish, iqtisodiyot tarmoqlari yangilanishi, fan-texnika yutuqlarini joriy etishga ta'sir qiladi, degan fikrda edi[4].

O.S.Suxaryev ishida tarkibiy siljishlar tushunchasi shakllangan bo'lib, muallif fikricha, u ishlab chiqarish, texnologik sharoitlar, mehnat unumdorligi va resurslar taqsimoti ta'sirida o'zgarishlar sodir bo'ladigan murakkab tizimdir[5].

Iqtisodchi olim K.V.Samonova iqtisodiyotdagi tarkibiy siljishlar sabablarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish almashinuvi, ichki qarama-qarshiliklar, aholi daromadlari siljishi, iqtisodiyot hamda siyosatning beqarorligi, ishlab chiqarish va texnologik tizim rivojlanish sur'atlari bilan bog'liq holda o'rganib chiqdi[6].

G.A.Pereverzev tadqiqotlarida tarkibiy siljishlar murakkab iqtisodiy hodisa, iqtisodiy rivojlanish dinamikasi omili, o'ziga xos dinamik jarayonlar ekanligi, iqtisodiy resurslarning turli faoliyat va tarmoqlar o'rtasida taqsimlanishiga ta'sir etishi, shuningdek, qaytarilmas xususiyatga ega ekanligi aniqlangan[7].

TADVIQOT METODOLOGIYASI

Mahalliy va xalqaro statistika tajribasiga asoslanib, tarkibiy o'zgarishlar va farqlarni o'rganish va baholashning quyidagi yondashuvlarini ajratib ko'rsatish mumkin: ko'p o'lchovli ma'lumotlarni tahlil qilish, ekonometrik modellash, matematik va simulyatsiya modellash, matritsali usullar, integral ko'rsatkichlar va indekslar[8]. Iqtisodiy tizim dinamik bo'lganligi sababli, vaqt o'tishi bilan yuzaga keladigan tarkibiy o'zgarishlarni solishtirish kerak. Ushbu maqsadlar uchun tarkibiy siljishlar indekslari qo'llaniladi. Eng keng tarqalgan indekslari L.S.Kazinets, K.Gatev, A.Salay va V.M.Ryabtsev. Tarkibiy o'zgarishlarni baholash usullari va ko'rsatkichlari hisob-kitoblarni amalga oshirish vositalarining murakkabligi, shuningdek tadqiqot maqsadlari bilan farqlanadi[9].

Tadqiqotning uslubi asosi mantiqiy, tarkibiy va tahliliy usullar bilan shakllantirildi. Viloyatning boshqa ma'muriy-hududiy tuzilmalari bilan solishtirganda tumanlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining xususiyatlarini baholash va aniqlash, shuningdek, ularning umumdavlat ko'rsatkichiga qo'shgan hissasiga nisbatan ko'rsatkichlarning tarkibiy dinamikasini baholash imkonini beradigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar: YAHM dagi sanoat, qurilish, qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik tarmoqlari va xizmatlar sohasining ulushlari(mlrd. so'mda) tanlab olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Maqsad va shakllantirilgan vazifalardan kelib chiqib, Ryabtsev indeksi tarkibiy o'zgarishlarni baholash uchun qo'llaniladi, uning afzalliklari: 1) har qanday statistik ma'lumotlar to'plamiga qo'llash imkoniyati; 2) qiyosiy

tahlildan foydalanmasdan olingan koeffitsientlarni izohlash imkonini beruvchi tuzilmaviy farqlar ahamiyatlilik o'lchovini baholash shkalasi mavjudligidadir (1-jadval). Uning ma'nosi shuki, ikkita tuzilma tarkibiy qismlari qiymatlarining maksimal mumkin bo'lgan qiymati bilan farqlanishining haqiqiy o'lchovi nisbatiga qisqartiriladi.

1-jadval

V.M.Ryabtsev indeksi bo'yicha tarkibiy o'zgarishlar darajasini baholash shkalasi [10]

qiymatlar oralig'i I_R	Tarkibiy o'zgarishlar mezoni tavsifi
0,000–0,030	Tarkiblarning aynan bir xil bo'lishi
0,031–0,070	Tarkibiy o'zgarishlarning juda past darajasi
0,071–0,150	Tarkibiy o'zgarishlarning past darajasi
0,151–0,3	Tarkibiy o'zgarishlarning sezilarli darajasi
0,301–0,5	Tarkibiy o'zgarishlarning ancha katta darajasi
0,501–0,7	Tarkibiy o'zgarishlarning juda katta darajasi
0,701–0,9	Mutlaqo qarama-qarshi tipdagi tarkiblar
0,901 va undan yuqori	Tarkiblarning to'liq qarama-qarshiligi

Ryabtsev indeksi (I_R) quyidagi formula yordamida hisoblanadi[10]:

$$I_R = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (a_i^1 - a_i^0)^2}{\sum_{i=1}^n (a_i^1 + a_i^0)^2}}, \quad (1)$$

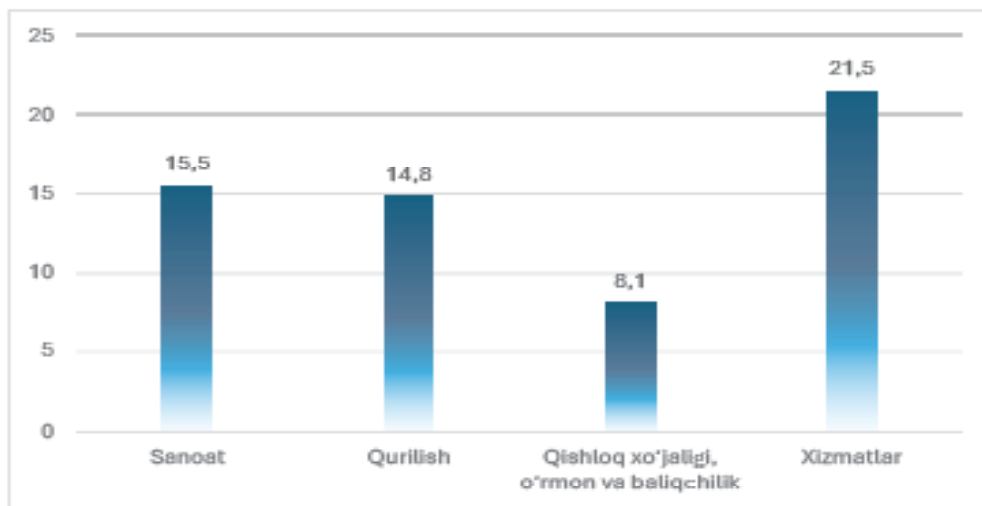
bu yerda d_i^1, d_i^0 to'plamlardagi xususiyatlarning solishtirma vaznlari; i - tuzilmalardagi gradatsiyalar soni.

Ryabtsev indeksi bo'yicha 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati asosiy makroiqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari dinamikasi tahlil qilinganda quyidagi holatni kuzatish mumkin (2-jadval va 1-rasm).

2-jadval tahlili asosida aniqlanishicha, tarkibiy o'zgarishlar asosan xizmatlar sohasida ro'y bergani kuzatiladi. E'tiborga molik jihat shundaki, tahlil qilinayotgan davrda ushbu sohaga oid ko'rsatkichlar yiliga o'rtacha 28 foizga o'sib borgan. Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik tarmog'ida esa eng past 8,1 foiz darajadagi o'zgarishlar qayd etilgan. Aksincha, qurilish hamda sanoat tarmoqlarida o'rtacha o'sish sur'atlari kuzatilib, Ryabtsev indeksiga ko'ra mos ravishda 14,8 va 15,5

foizni tashkil qilgan.

Viloyatda sanoat tarmog'i 2010 yilda 756,4 mlrd. so'm miqdorida mahsulot ishlab chiqargan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich 13 819,8 mlrd. so'mga yetgan. Shunday qilib, 2010–2024 yillar oralig'ida sanoat tarmog'i hajmi 18 barobarga oshgan, o'rtacha yillik o'sish sur'ati esa 22 foizni tashkil qilgan. Ayni paytda, sanoat tarmog'ida tarkibiy siljish 15,5 foiz darajasiga yetgan. Bu yillarda ayniqsa Angor tumanida sanoat tarmog'i salmoqli darajada rivojlangan bo'lsa, Sariosiyo, Oltinsoy, Muzrabot, Denov, Qiziriq, Termiz, Uzun va Sherobod tumanlarida ham sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan. Qolgan tumanlarda ham rivojlanish mavjud, biroq u qadar yuqori emas (2-rasm).

1-rasm. 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati YAHM ko'rsatkichining tarkibiy o'zgarishlari dinamikasi [11]

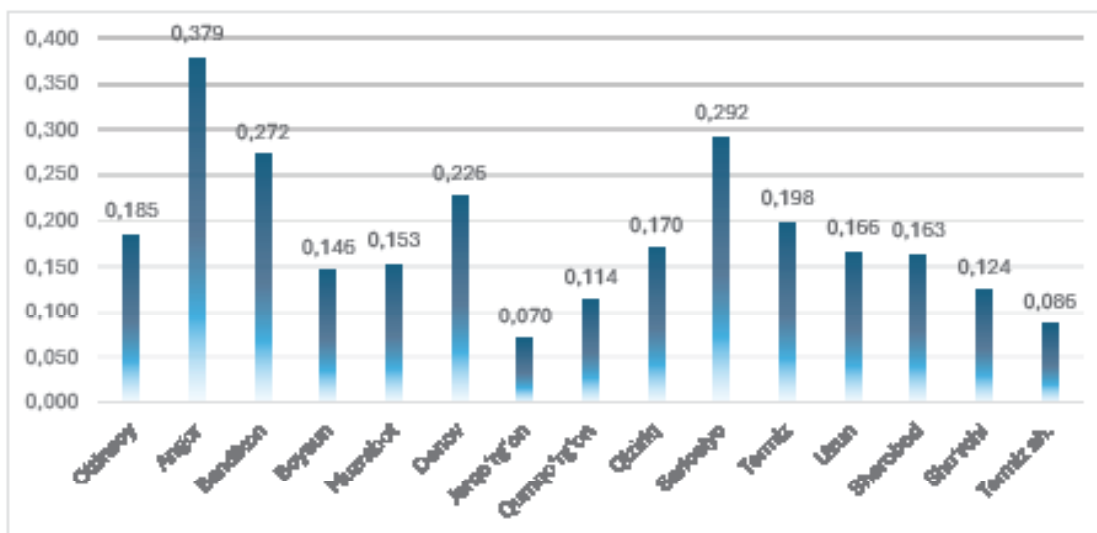
2-jadval

2010-2024 yillar mobaynida Surxondaryo viloyati asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarining tarkibiy o'zgarishlari dinamikasi [11]

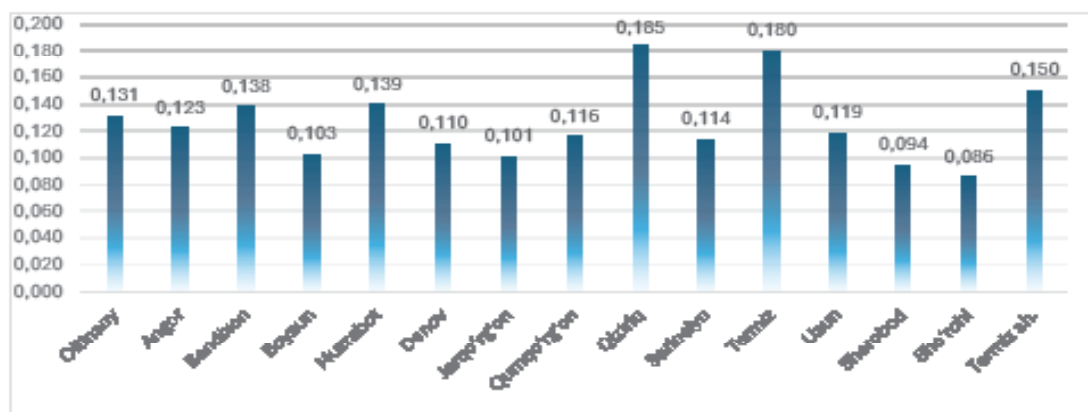
Ko'rsatkich	Tarkibiy o'zgarish, %	Ko'rsatkichning dinamikasi		Ko'rsatkich qiymati, mlrd.so'm	
		Asosiy o'sish sur'ati, %	Zanjirning o'rtacha yillik o'sish sur'ati, %	2010	2024
Sanoat	15,5	1827	122	756,4	13 819,80
Qurilish	14,8	3922	129	335,9	13 175,50
Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik	8,1	1561	121	2 348,10	36 655,90
Xizmatlar	21,5	3580	128	796,3	28 505,90

Qurilish sohasi 2010 yilda 335,9 mlrd.so'm miqdorida mahsulot ishlab chiqargan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich 13 175,5 mlrd. so'mga yetgan. Bu davrda soha ishlab chiqarish hajmi 39 barobarga oshgan, o'rtacha yillik o'sish sur'ati esa 29 foizni tashkil qilgan. Qurilish tarmog'ida tarkibiy siljish 14,8 foizga teng bo'lgan. Tahlillarga ko'ra, Termiz shahri, Termiz tumani va Qiziriq tumanlarida qurilish sohasi boshqa tumanlarga nisbatan tezroq rivojlangan. Viloyatning qolgan barcha tumanlarida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan(3-rasm).

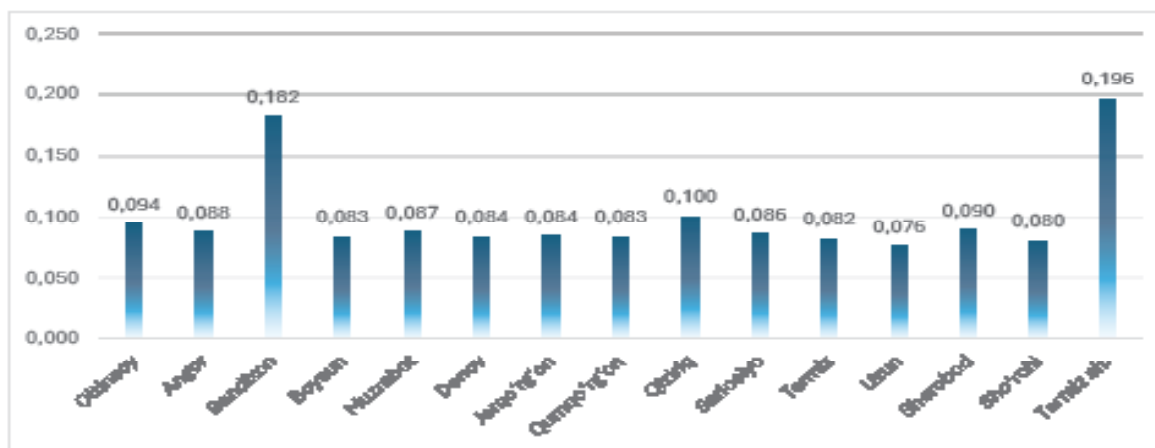
Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik tarmog'ida 2010-yil 2 348,4 mlrd. so'm mahsulot ishlab chiqargan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich 36 655,9 mlrd. so'mni tashkil etdi. Shunday qilib, bu tarmoq ishlab chiqarish hajmi 15 barobarga oshgan, o'rtacha o'sish sur'ati esa 21 foizni tashkil qilgan. Ushbu davrda mazkur tarmoqda tarkibiy siljish 8,1 foizga teng bo'lgan. Ayniqsa, Termiz shahrida qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik tarmoqlarining nisbatan yuqori o'sishi kuzatilgan

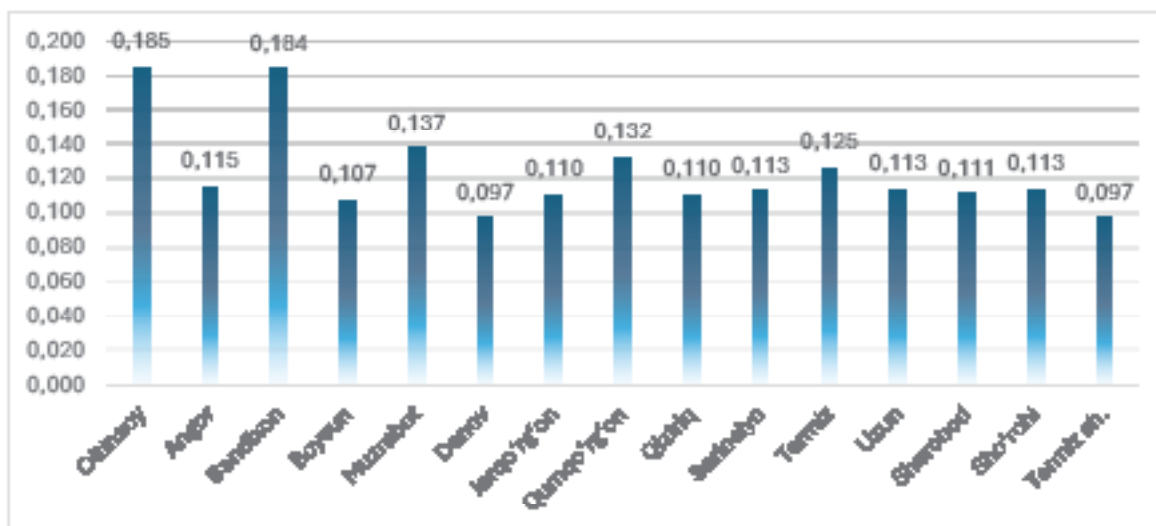
2 -rasm. 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati tumanlari kesimida sanoat ishlab chiqarishi hajmi ko'rsatkichining tarkibiy o'zgarishlari [11]

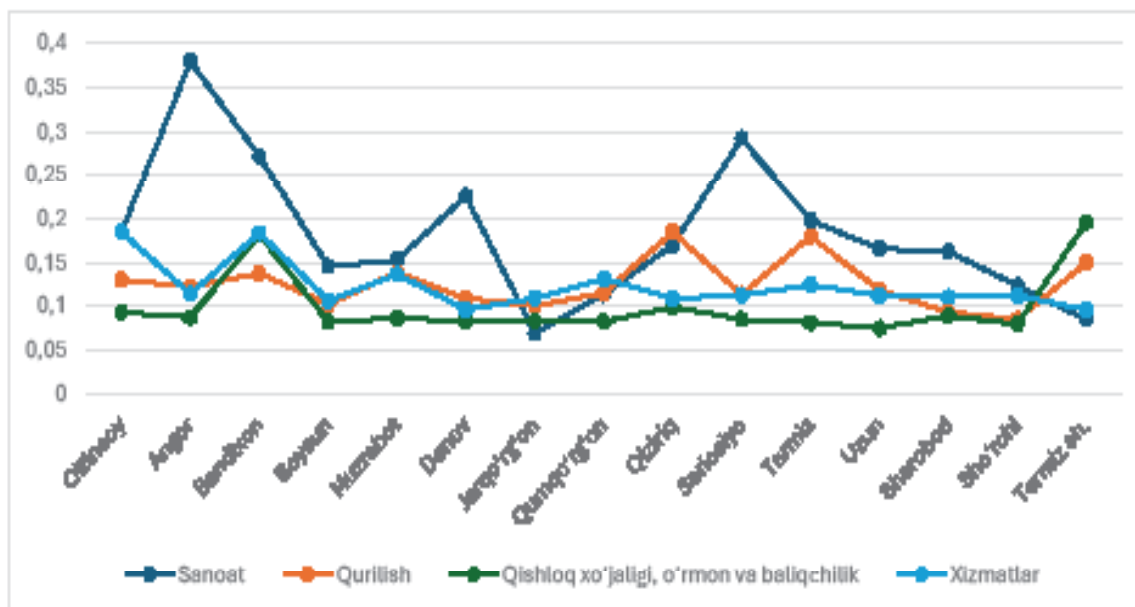
3-rasm. 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati tumanlari kesimida qurilish ishlab chiqarishi hajmi ko'rsatkichining tarkibiy o'zgarishlari [11]

4-rasm. 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati tumanlari kesimida qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik ishlab chiqarishi hajmi ko'rsatkichining tarkibiy o'zgarishlari [11]

5-rasm. 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati tumanlari kesimida xizmat sohasining ishlab chiqarishi hajmi ko'rsatkichining tarkibiy o'zgarishlari [11]

6-rasm. 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati tumanlar kesimida YAHMdagi asosiy iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarining tarkibiy o'zgarishlari dinamikasi [11]

Buning asosiy sababi sifatida shahar hududi kengayishi va qo'shni tumanlardan qishloq xo'jaligi hamda baliqchilik yer maydonlari birlashtirilganini ko'rsatish mumkin. Viloyatning boshqa barcha tumanlarida ham muayyan darajada ijobiy siljishlar bo'lgan (4-rasm).

Xizmatlar sohasi bo'yicha 2010 yilda 796,3 mlrd. so'mlik xizmat ko'rsatilgan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich 28 505,9 mlrd. so'mga yetgan. 2010–2024 yillar davomida soha ishlab chiqarish hajmi 35 barobarga oshgan bo'lib, o'rtacha yillik o'sish

sur'ati 28 foizni tashkil qilgan. Shu davrda xizmatlar sohasidagi tarkibiy siljish 21,5 foizga teng bo'lgan. Tahlillarga ko'ra, Oltinsoy tumanida ushbu soha ayniqsa yuqori sur'atda rivojlangan. Viloyatning qolgan tumanlarida ham sezilarli o'sishlar qayd etilgan (5-rasm).

3-jadval va 6-rasmda 2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyati tumanlar kesimida YAHM shakllanishiga salmoqli hissa qo'shuvchi asosiy tarmoqlar ishlab chiqarishidagi tarkibiy o'zgarishlari keltirilgan.

3-jadval

2010-2024 yillarda Surxondaryo viloyatining tumanlar kesimida YAHMdagi asosiy iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlar tarkibiy o'zgarishlari dinamikasi [11]

	Sanoat	Qurilish	Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik	Xizmatlar
Oltinsoy	0,185	0,131	0,094	0,185
Angor	0,379	0,123	0,088	0,115
Bandixon	0,272	0,138	0,182	0,184
Boysun	0,146	0,103	0,083	0,107
Muzrabot	0,153	0,139	0,087	0,137
Denov	0,226	0,11	0,084	0,097
Jarqo'rg'on	0,07	0,101	0,084	0,11
Qumqo'rg'on	0,114	0,116	0,083	0,132
Qiziriq	0,17	0,185	0,1	0,11
Sariosiyo	0,292	0,114	0,086	0,113
Termiz	0,198	0,18	0,082	0,125
Uzun	0,166	0,119	0,076	0,113
Sherobod	0,163	0,094	0,09	0,111
Sho'rchi	0,124	0,086	0,08	0,113
Termiz sh.	0,086	0,15	0,196	0,097

Yuqoridagi 3-jadval natijalarini, ya'ni viloyat tumanlarini V.M.Ryabtsev shkalasiga guruhlariga ajratsak, tumanlarning turli shkala bo'yicha taqsimoti shakllanadi(4-jadval). Mazkur jadvaldan ko'rinib turibdiki, tarkibiy o'zgarishlarning ancha katta darajasi sanoat ishlab chiqarishi hajmi bo'yicha faqatgina Angor tumanida kuzatilgan bo'lsa, qolgan barcha sohalar bo'yicha bunday ko'rsatkich kuzatilmadi, shuningdek barcha sohalarida tarkibiy o'zgarish-

larning sezilarli darajasi hamda tarkibiy o'zgarishlarning past darajasi o'rganildi.

Unga ko'ra, tahlillar Surxondaryo viloyati iqtisodiy rivojlanishida ma'lum darajadagi nomutanosibliklar mavjudligini ko'rsatmoqda. Viloyat yalpi hududiy mahsulotining shakllanishida sanoat, qurilish, qishloq xo'jaligi (o'rmon va baliqchilik bilan birga) hamda xizmatlar sohasi muhim rol o'ynamoqda. Tahlil natijalariga ko'ra, ayniqsa qurilish va xizmatlar

sohasi yuqori sur'atlar bilan rivojlanayotgan bo'lsa, sanoat hamda qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik

tarmoqlari o'rtacha darajada o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda.

4-jadval

Surxondaryo viloyati shahar va tumanlarini asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha tarkibiy farqlar darajasiga nisbatan guruhlanishi [11]

KO'RSATKICHLAR	Sanoat	Qurilish	Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik	Xizmatlar
Tarkiblarning aynan bir xil bo'lishi	-	-	-	-
Tarkibiy o'zgarishlarning juda past darajasi	Jarqo'rg'on	-	-	-
Tarkibiy o'zgarishlarning past darajasi		Oltinsoy	Oltinsoy	Angor
		Angor	Angor	Boysun
		Bandixon*	Boysun	Muzrabot
		Boysun	Muzrabot	Denov
	Boysun	Muzrabot	Denov	Jarqo'rg'on
	Qumqo'rg'on	Denov	Jarqo'rg'on	Qumqo'rg'on
	Sho'rchi	Jarqo'rg'on	Qumqo'rg'on	Qiziriq
	Termiz sh.	Qumqo'rg'on	Qiziriq	Sariosiyo
		Sariosiyo	Sariosiyo	Termiz
		Uzun	Termiz	Uzun
Tarkibiy o'zgarishlarning sezilarli darajasi		Sherobod	Uzun	Sherobod
		Sho'rchi	Sherobod	Sho'rchi
			Sho'rchi	Termiz sh.
		Oltinsoy		
		Bandixon*		
		Muzrabot		
	Denov	Qiziriq	Bandixon*	Oltinsoy
	Qiziriq	Termiz	Termiz sh.	Bandixon*
	Sariosiyo	Termiz sh.		
	Termiz			
Tarkibiy o'zgarishlarning ancha katta darajasi		Uzun		
		Sherobod		
	Angor	-	-	-
Tarkibiy o'zgarishlarning juda katta darajasi	-	-	-	-
Mutlaqo qarama-qarshi tipdagi tarkiblar	-	-	-	-
Tarkiblarning to'liq qarama-qarshiligi	-	-	-	-

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytish mumkinki, mamlakat iqtisodiy rivojlanishi jarayonida turli xarakterdagi tarkibiy o'zgarishlar ro'y beradi va shuning uchun ham iqtisodiyotning samarali faoliyat yuritishi uchun maqsadli o'zgarishlar bo'lishi ahamiyatlidir. Viloyat, tumanlar darajasida iqtisodiyot rivojlanishi mikro va makro muhit omillari ta'sirida bo'lgan ancha murakkab jarayondir. Bu omillar tarkibiy o'zgarishlar jarayoniga ham ta'sir qiladi, u ijobiy yoki salbiy samara berishi mumkin. Shuning uchun mintaqa yoki hudud tarmoqlarida tarkibiy o'zgarishlar ijobiy samara berishi uchun, ya'ni kutilgan natijalarga erishish uchun bozor muhiti omillari va mintaqa tarmoqlari rivojlanishini ta'minlovchi omillarni tadqiq etish, tahlil qilish, ta'sirini hisobga olish zarur. Surxondaryo viloyati iqtisodiyotiga keladigan bo'lsak, u yalpi hududiy mahsulot darajasi, aholi farovonligi, narxlar, ishsizlik, tarmoqlar rivojlanishiga ta'sir etuvchi bozor muhitining turli xarakterdagi omillari ta'sirida bo'lib, ular iqtisodiyotning tarkibiy o'zgarishlariga ham o'z ta'sirini ko'rsatishi mumkin. Bu esa o'z navbatida, hududni innovatsion va investitsiyaviy rivojlantirish asosida tarkibiy tarmoq o'zgarishlarini faollashtirish, investitsiyaviy jozibadorlikni yaxshilash va innovatsion faoliyatni kuchaytirish, raqobatbardoshlikni oshirish, iqtisodiy samaraga erishish va omillar salbiy ta'sirini minimallashtirishga yordam beradigan mintaq, hudud va tarmoqlar miqyosida tegishli davlat dasturlarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Xuramov Suxrob Abdusamad o'g'li Termiz davlat universiteti, o'qituvchi // Хурамов Сухроб Термезский государственный университет, преподаватель // Khuramov Sukhrob Termez State University, teacher
 ► amaliysuxrob@gmail.com
 ■ <https://orcid.org/0009-0009-7249-4701>

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1]. Губанова Е.С., Клещ В.С. Методика оценки неравномерности социально-экономического

развития региона // Проблемы территориального развития. - 2018. - No 6. - В. 30-41. DOI: 10.15838/ptd.2018.6.98.2

- [2]. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм и демократия / Пер. с англ.; Предисл. и общ. ред. В .С. Автономова. М.: Экономика, 1995.- 540 с.
- [3]. Кувалдин В. Б. Глобальный мир: экономика, политика, международные отношения: учеб. пособие. М.: Магистр, 2009.- 207 с.
- [4]. Чимитдоржиева Э.Ц., Чепик А.Э. Экономико-статистическая оценка неравномерности развития муниципальных образований региона // Экономический анализ: теория и практика.- 2014. - No 43. - В. 28-40.
- [5]. Сухарев О. С. Структурные проблемы экономики России: теоретическое обоснование и практические решения. М.: Финансы и статистика, 2010.-192 с.
- [6]. Самонова К. В. Структурный сдвиг: сущность, причины, параметрические характеристики. // Современные научные исследования и инновации. 2014. №10. Ч. 2 [Электронный ресурс]. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2014/10/38711> (дата обращения: 12.08.2021).
- [7]. Переверзев Г. А. Основные подходы к изучению структурных сдвигов в экономике. // Вестник ТвГУ. Серия: Экономика и управление. 2016. №1. С. 265-275.
- [8]. Трофимова Н.В., Мамлеева Э.Р., Сазыкина М.Ю. Диагностика влияния структурных изменений на региональную экономику // Геополитика и экогеодинамика регионов.- 2021. – Vol. 7. - № 4. -. 319-331.
- [9]. Елхина И. А. Оценка структурных изменений и различий региональных экономических систем Юга России [Электронный ресурс]. URL // https://www.hjournal.ru/files/JER_6_4/JER_6.4_9.pdf (дата обращения 09.09.2022)
- [10]. Рябцев В. М., Чудилин Г. И. Региональная статистика:учебник . М.: МИД, 2001.- 380 с.
- [11]. <https://surxonstat.uz> - Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi sayti.

Kichik biznes va xususiy
tadbirkorlik

Малый бизнес
и частное
предпринимательство

Small business and
private entrepreneurship